

Mihály János

KOLOZSVÁR 1918 UTOLSÓ NEGYEDÉBEN

– Részlet Ajtay János (1896–1985) hadnagy első világháborús
naplójából¹ –

Az 1918. év utolsó három hónapjának eseményeiről, a „polgári demokratikus” átalakulásról, a román nemzeti mozgalomról, az erdélyi román bevonulás rész kérdéseiről, Erdély és Románia egyesítésének nagy hatalmi feltételrendszeréről, a korabeli forradalmi mozgalmakról, a székely hadosztály tevékenységéről számos forrásanyag (emlékirat, diplomáciai levelezés stb.), feldolgozás látott napvilágot. Bármelyik kérdéskör után érdeklődünk is, kötetnyi szakirodalom áll rendelkezésünkre, elég, ha csak az *Erdély története* (harmadik kötet) irodalomjegyzékét² áttekintjük, nem is beszélve az elmúlt évtizedek alatt megjelent munkákról, amelyek száma igencsak megsokasodott az utóbbi években, az első világháborús centenáriumi jegyében.

Az alábbiakban mi is egy olyan forrásanyagot közlünk, amely Erdély történelmi központjának, ha úgy tetszik „fővárosának” politikai és hatalmi konfrontációktól átszótt mindennapjaiba nyújt betekintést egy alig 23 éves katona szemszögéből, aki a harctéren 26 és fél hónapot szolgált. Ajtay János hadnagy naplójának 1918. október 2. és december 27. között írt részéről van szó, amelynek közlését azért tartjuk fontosnak, mert szerzője 1918 utolsó negyedévének Kolozsvárott zajló eseményeit több-kevesebb részletességgel, naprakészen tárgyalja. Naplóírónk folyó év szeptember végén az olasz harctérről érkezik haza tanulmányi szabadságra, és szülőfalujából (Homoródalmásról) október 2-án éjjel utazik fel a többségében magyarul Kolozsvarra,³ hogy nekilásson jogi tanulmányai „beindításának”. A városban, ahol „dühöng” az addig ismeretlen spanyolnátha,

1 Ajtay János első világháborús naplójából először 2011-ben közzeltünk részleteket (*Areopolisz*. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok XI. Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, Székelyudvarhely, Areopolisz Egyesület, 2011. 150–198.). A napló tartalmát és szerzőjének életútját e sorok írója a Nemzetstratégiai Kutatóintézet, a Savaria Megyei Hatókör Városi Múzeum, valamint az NSKI-Órvidék Háza, a Nagy Háborús Emlékév 2015. rendezvénysorozat részeként, Szombathelyen rendezett *Falevelek lehullottak – I. világháborús konferencián* ismertette. A napló újabb részlete 2017-ben látott napvilágot (*Székelyföld kulturális folyóirat*, XXI. évfolyam 6. szám, 2017. június. 124–148.)

2 *Erdély története*. Harmadik kötet. 1830-tól napjainkig. Szerkesztette: Szász Zoltán. Harmadik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest 1988. 1822–1823.

3 Kolozsvár lakosságának 82%-a volt magyar 1910-ben (51 192 fő).

több 82-es gyalogezeredbeli tisztársával találkozik, köztük Márton Áron hadnaggal, Erdély későbbi püspökével is. Az utóbbival személyesen itt ismerkedik meg, jöllehet, már korábban, 1915. november–decemberben ugyanabban a kaszárnyában laktak (Szászvárosban), mint végzett tisztiskolások.

1918. október 15-én, rövid, kéthetes kolozsvári tartózkodás után Ajtay hazautazik Homoródalmásra. Pár nap múlva táviratban értesítik, hogy a katonai állomásparancsnokságnál (Stationskommando) igazolnia kell, miszerint tényleg beiratkozott az egyetemre, ezért rögtön visszautazik Kolozsvárra. Itt értesül a világban zajló nagy politikai eseményekről. Többek közt arról, hogy a bolgár különbékén okulva Andrassy Gyula gróf közös külügyminiszter különbéke ajánlatot tett a szövetséges és társult hatalmaknak, de erre még csak válasz sem érkezett. Romániában újból felülkerekedett a háborús párt, élén Ion I. C. Brătianuval, és hogy IV. Károly király gróf Hadik Jánost nevezte ki miniszterelnöknek. Folyó év október 30-án érkezett a hír, hogy az antantbarát Károlyi Mihály megalakította a Magyar Nemzeti Tanácsot. Másnap Kolozsváron is kitört a forradalom és megalakult az Erdélyi Nemzeti Tanács, amelyhez a katonaság is csatlakozott. Eccetera...

Az elbeszélés fonalát hadd engedjük át a szerzőnek, hogy mint szemtanú maga vezessen be minket a korabeli események menetébe:

„[...] 1918. október 2-án, tudva azt, hogy engem nem üdülősabadságra bocsátottak el a harctérről, Kolozsvárra kellett utaznom, hogy neki lássak jogi tanulmányaim beindításának.

Délelőtt indultunk Ilona néni, a kicsi Lacika társaságában Vargyasra, nagytataékhöz, s kb. 12-órakor érkezünk meg. Nagy volt az örömöm, hogy viszontláthattam egészségesen a drága jó öregeket.

Minthogy Ágostonfalváról a vonatom du. 3-kor indul Kolozsvár felé, nagyon kellett sietnem az ebéddel, hogy le ne késsem a vonatot, amelyhez még kb. 12 km-t kell kocsikáznom. Az idő derült, száraz volt, s az utazás nem volt kellemetlen. Du. 3-órakor felszálltam a személyvonatra.

1918. október 3-án hajnalban érkeztem meg, zuhogó esőben. Végigjártam az összes szállodákat, míg végül is a legelőkelőbb New York szállodában⁴ kaptam egy szobát estig, ahol valamennyire kipihenhettem magamat.

Délelőtt még mindig zuhogó esőben elindultam, hogy lakást keressek bútorozott szobában. Eközben sok ismerős, tanulmány szabadságos tiszttel találkoztam, akik hasonló ügyben kóboroltak a városban. Lakást bizony nem sikerült kapnunk, s én a temető melletti Biasini szállodában⁵ helyezkedtem el, mely jóval olcsóbb, mint a New York. Egész nap esik az eső.

4 Jelenleg a Continental szálloda a város főterén.

5 A Petőfi (Avram Iancu) utcában, a Házsongárdi temető bejárata mellett található 19. századi épület.

Este a főtéri Európa kávéházban⁶ találkoztam Benedek Lajos ezredtárs zászlóssal, aki az orosz összeomlás után tért haza orosz fogságból. Ugyancsak itt találkoztam Pálffy Sándor hadnaggyal, Bedő Ferenc, Gál András, Fábrián Ferenc, Márton Áron ezredtárs hadnagyokkal. Ez utóbbival most ismerkedtem meg, jöllehet 1915. nov.-dec.-ben ő is ugyanabban a kaszárnyában, a földszinten lakott, az előttünk végzett tisztúiskolás csoportban. Most ismertem meg továbbá a homoródszentpáli Salamon tüzérezredtársat.

A mai nap folyamán természetesen meglátogattam az Unitárius gimnázium bentlakásában Laci öcsémet, s a tanítóképző bentlakásában Jóska öcsémet. Boldogan ölelkeztem össze mindkettőjükkel. Adtam mindkettőjüknek némi kis pénzajándékot, mert még nem felejtettem el, hogy a diáknak milyen nagy örömet szerez bármilyen, ilyen az égből pottyant, meglepetésszerű ajándék. Összevissza csókolgattuk egymást váratlan nagy örömlökben.

1918. október 4-én és 5-én elvégeztem az egyetem jogi karára a beiratkozási formákat. Itt a kari pedellus, a kapus adta meg a szükséges útbaigazításokat, s szükséges nyomtatványlapok kitöltésére nézve. Tőle kellett beszereznünk a 12x22 cm nagyságú, fekete, keménykötésű lecke-könyvet, melynek közhasználatunkban index volt a megnevezése. Ezt fel kellett szerelnünk egy fényképpel, melyet a titkárság berögzítette a keménytábla belső oldalára és megfelelő pecséttel, s aláírással biztosítottá kicserélhetetlennek. Csatolnunk kellett az érettségi bizonyítványt. Ennyi volt az egész, s mégis joghallgatónak (jogásznak) érezhettem magam, ami kissé lappangó büszkeséggel töltött el.

A lakáskereséssel nem hagytam fel, de hasztalan maradt minden próbálkozásom. Talán adott volna helyet keresztmamám: özv. Irsay Józsefné,⁷ de lehetőleg nem akartam alkalmatlankodni nála, s részben az is csábított, hogy teljesen független legyek lakás tekintetében is.

Dühöng a városban ez az új, eddig ismeretlen nyavalya, a spanyoljárvány, azaz grippe. Emiatt az iskolákat is be kellett zárni, s így ma Laci és Jóska öcsém hazautaztak.

1918. október 6-án délelőtt meglátogattam Ürmösi Károly⁸ unitárius lelkészét, kinek felesége: Kántor Gizella édesanyámnak első unokatestvére anyai ágon. Itt is a spanyolnátha tüneteivel küzdöttek.

Ebédre Tóni bácsiék hívtak meg, s ott marasztottak vacsorára is, mert Ilona-néni este 8-órakor fog hazaérkezni Vargyasról. Megvártam, s együtt vacsoráztunk. Közben délután keresztmamámhoz költöztem, mert bútorozott szobát nem sikerült bérelnem sehol. Kosztot, azaz élelmezést is ő

6 A kávéház a Rucska-ház (Fő tér, 23. szám) földszintjén üzemelt. 1997 óta a Magyar Köztársaság Főkonzulátusa székel az épületben.

7 Irsay József (1861–1912) református lelkész, országgyűlési képviselő felesége.

8 Ürmösi Károly (1874–1953) erdélyi magyar unitárius egyházi író, felesége Ürmösi Károlyné, született Kántor Gizella.

adott már néhány nap óta. Nála ez anyagilag nem sokat számított, mert nagyon gazdag, s cselédet tart. Nagyon sajnálatraméltó azért, mert nagyot hall. Minthogy azonban nagyon gazdag, sok a keresztgyermek, s ezeknek egyike, az édesapámmal való első unokatestvérsége révén, én vagyok.

1918. október 8-án Pálffy Sándor hadnagy társamtól értesültem, hogy ő a kórháznak berendezett unitárius kollégium épületében, a teológia részére meghagyott bentlakási szobák egyikében lakott, s lakik, de ma hazautazik. Ennél fogva, hogy keresztmamámnál lehetőleg minél kevesebbet alkalmatlankodjam, beköltöztem egy többágyas nagyszobába, melyben most egyedül lakhattam, mert a lelkész növendékek is hazautaztak a járványszünet miatt. A szoba takarítására felfogadtam egy, a kórházhoz tartozó katonát.

1918. október 8-tól 12-ig rendszeren járok egyetemi előadásokra.

1918. október 13-án meglátogattam Graef Erzsike unokahúgomékat, kinek férje, Bodó Gyurka a vasúti üzletvezetőség tisztviselője. Alig egy hónapos házasok. Este színházba mentem.

1918. október 15-én hazautaztam, útba ejtve Zalánt, ahol a tavaszon pihenőben voltunk. Dankó Áron tanítóékhoz szálltam meg. Náluk hagytam a tavaszon a harctéren felesleges holmimat, melyeket ez alkalommal haza kellett vinnem. Meglátogattam Bartha úrfit, olyan kb. 60 év körüli úrfit, s itteni volt szállásadóimat: a Koncza és Gárcsa családot. Az úrfi nevét a helybeli lakosság egészen természetesnek tartja, minthogy az úrfi agglagény.

1918. október 17-én érkeztem meg a homoródkőhalmi vasútállomásra. Du. 5 óráig várom a kocsinkat, de úgy látszik, nem kapták meg otthon a lapomat, mert a kocsi nem jött és nem jött. Az almási postaszekér itt volt ugyan, de azon számomra nem maradt hely, mert az ébredező demokratikus érzelmek, ha ellenem nyíltan nem is voltak észlelhetők, de mellettem nem. Elindultam hát gyalog, Székelyzsomborig irányozva elő lépéseimet, mert ott majd nagybátyáméknál biztosan kapok szállást. Kellemes, holdvilágos időben gyorsan le tudtam húzni ezt a kb. 15 km-t.

Sanyi bátyáméknál talákoztam László tanítóval, aki orosz hadifogságból mostanában tért haza. Elmesélgetett élményeiből. Itt volt továbbá Marina tanítónő is. Tehát e meghitt környezetben kellemesen éreztem magam.

1918. október 18-án Sanyi bátyám és László bátyám a bátyám fogatával Oklándra utaznak, s engem is magukkal visznek, sőt bátyám haza akar kocsikáztatni Almásra. Azonban alig valamivel Homoródújfalun túl, találkozunk a mi egyes fogatunkkal, mellyel Jóska öcsém jött elé. Épp mikor átszálltam Jóska mellé, szembe jön velünk Almásról az öreg Horvát, aki a fiát fuvarozza a vasútállomásra. Megkértem hát, hogy az állomás mellett a Bonferi vendéglőből hozza haza az otthagytott csomagjaimat.

Itthon nagyban folyik a gyümölcszedés és a gazdasági terménybegyűjtés, melyekben egy-egy keveset én is részt veszek.

1918. október 20-án Pál Feri bácsiékhoz, az unitárius espereshez⁹ megyünk látogatóba, édesapámmal. Meglátogatjuk Szakács Miklós bankigazgatót is, aki jelenleg spanyolnátha miatt fekszik.

1918. október 21–22-én szorgalmasan tanulok, mert 3 év óta parlagon hagyott agyam nehezen birkózik a római jog biflázásával. Nappal, kint a kertben, a szilvafák között sétálgatva birkózom az anyaggal.

1918. október 23-án egész délelőtt folytatom a tanulást. Ebéd után két táviratot kapok Kolozsvárról. Egyiket Péter János, a másikat Pálffy Sándor hadnagyoktól, egyetemistáktól, melyekben értesítenek, hogy engem keresnek és jöjjenek azonnal. Naa!! Mit tehetek? Dugába dől az a szép terv, hogy 24-én, csütörtökön édesapáékkal együtt utazunk Kolozsvárra.

Tehát délután Jóskaival leindulunk a homoródkőhalmi vasútállomásra. Úgy számítottuk, hogy a vonatom kb. éjfél után valamivel indul. Belátogattunk tehát Székelyszomboron Sanyi bátyámékhoz, honnan csak este 9-kor indultunk tovább, s 12 órára lekocogtunk az állomásra.

1918. október 24-én érdeklődve az állomáson, kiderült, hogy csak reggel 1/2 5-kor érkezik az a vonat, mellyel továbbutazhatok. Jóska a ló etetése után hazaindult, én pedig türelmesen várakoztam, hiszen mit tehettem volna más egyebet?

Felkerestem délutáni Kolozsvárra érkezésem után nyomban Pálffy Sándort, s tőle megtudtam, hogy azért keresnek, mert a szászvárosi hadkiegészítő (káder) intézkedése folytán, az itteni, katonai állomásparancsnokságnál (Stationskommando) igazolnunk kell, miszerint tényleg be vagyunk iratkozva az egyetemre. Elintézem tehát a jelentkezést. Nem lett semmi baj a késésért. Hiszen valószínűleg tudják, hogy igyekszünk minél szabadabban élni. Megint az unitárius teológiára szállásolom be magam, s keresztmamámnál étkezem.

A vonaton több ismerőssel találkozom. Elsősorban is Pál Dénes unitárius tábori lelkészünk¹⁰ hatalmas magasságú alakjával, majd Simon Ákos honvédhadnaggal, Ullmann Ferenc honv. hadnaggal, gimnáziumi osztálytársammal, Mancs József ezredtárs hadnaggal.

1918. október 25-én már megyek előadásra az egyetemre. Az a jó, hogy ma csak egy előadási óráam van.

1918. október 26-án nyilvánvaló, hogy nemcsak én, hanem nagyon sok katona-egyetemista inkább kellemes távolságra igyekezett élvezni a szabadságát, mintsem egyetemi előadásokra járni. Ugyanis kezdett feltöltődni az egyetem létszáma. Újból talákoztam Bedő Ferivel, Gál Andrással, mindketten ezredtársaim, hadnagyok. Nagy politikai események zajlanak. A bolgár különbéke példáján okulva mi is különbékét akarunk kötni.

9 Pál Ferenc (1861–1943) unitárius lelkész, 1914–1926 között volt az udvarhelyi egyházkör fungens esperese.

10 A háború kitörésekor Kőröspatak lelkésze volt.

Csakhogy, úgy látszik, nekünk már késő. Wilson, az Amerikai Egyesült Államok elnöke köntörfalazik. A német és a mi külön békeajánlatunkra még csak választ sem adott.

1918. október 28. Híre érkezik, hogy Gróf Andrássy Gyula külügyminiszter az Osztrák–Magyar Monarchia részéről különbéke-ajánlatot tett az Entente (Antant)-hoz. Romániában újból a háborús-párt kerekedett felül, élen Brătianu Jonellel.¹¹ Talán csak nem fog újból bekövetkezni Romániával a háborús állapot, ami megint menekülésre kényszerítené a székelységet?! Ettől mostanában nagyon félünk.

1918. október 29-én tovább zajlanak a nagy események. A király gróf Hadikot nevezi ki miniszterelnöknek.¹² Erre azonban megmozdul gr. Károlyi Mihály is, aki, úgy hisszük, már eddig is paktált a nyugati hatalmakkal. Ilyenformán zűrzavaros politikai állapotok kezdenek kialakulni.

1918. október 30-án gróf Károlyi Mihály megalakítja a Magyar Nemzeti Tanácsot.¹³

1918. október 31-én itt Kolozsváron is megalakul az Erdélyi Nemzeti Tanács¹⁴, melyhez a katonaság is csatlakozik. Délután és egész este hatalmas nagy tüntetőtömegek járnak be a város utcáit. A csőcselék leszedeti a katonák sapkarózsáját, mert ezeken IFJ. három betű azt jelentette: I. Ferencz József. Minden intézmény-kereskedésnél az olyan feliratokat, melyek a „császári” szót tartalmazzák, lerombolják.

Az egyetemen is alakuló gyűlések vannak délelőtt és délután is. A tüntető csőcselék sok kirakatot betört, de komoly baj nem történt. Az összes politikai foglyokat szabadon bocsátja a csőcselék.

1918. november 1-én csak a város élénksége engedi sejtetni, hogy nagy események történnek.

Délelőtt Siegler [Géza] altábornok, kit Linder [Béla], az új hadügyminiszter Kolozsvár állomásparancsnokává nevezett ki, lelkes, buzdító beszédet intéz az összegyűlt tisztekhez. Felhívást intéz, hogy igyekezzünk a rendet fenntartani, mert erre mi vagyunk hivatottak.

Ebéd után a városházára megyünk, mert halljuk, hogy ott a tisztek alakuló-gyűlést tartanak. Tiszti nemzetszerűséget akarnak szervezni, mégpedig sürgősen, mert a vasútállomáson már fosztogatják a vagonokat és csomagszállítmányokat a hazafelé özönlő katonák.

11 Ion I. C. Brătianu (1864–1927) román politikus, belügyminiszter és külügyminiszter, összesen öt alkalommal volt hazája kormányfője.

12 Hadik János miniszterelnök ténylegesen mindössze 17 órán át volt hatalmon, 1918. október 30-án délelőtt 10 órától október 31-én hajnali három óráig. Lemondását az ún. őszirózsás forradalom idézte elő.

13 A Magyar Nemzeti Tanácsot 1918. október 24-én a Károlyi-párt, a Jászi Oszkár vezette polgári radikálisok és a szociáldemokraták alakították meg.

14 Más adatok szerint az ENT november 1-én alakult meg.

Erre mi tisztek harmincas csoportokba verődve egy-egy parancsnokot választunk magunk közül, s lemegyünk a Honvéd utcai¹⁵ honvédlaktanyába. Itt felfegyverkezünk, s rendben visszajövünk a városházára. Várjuk, hogy állapítsák meg feladatainkat és küldjenek ki szolgálattételre.

Kiáltás hangzik, hogy géppuskásokat keresnek, s természetesen azonnal jelentkeztem és külön csoportot alakítottunk. Lementünk a Magyar utcai¹⁶ közös katonasági laktanyába, hogy szereljük fel a géppuskákat. Sajnos azonban, hogy csak kettőt találtunk használható állapotban, s tízen vagyunk hozzá. Nekem 500 db. patron jut és egy ládácska. Így vonulunk fel a városházára. Itt autóra akarnak minket felrakni, hogy kiszállítsanak a szamosfalvi rendező-pályaudvarra, mert rémhírek keringenek, miszerint Nagyszében felől egy 1000 főnyi cseh csapat közeledik, amelyik Tövisen már fosztogatást csinált. Az autó azonban őrzáraton van, s addig-addig várjuk, amíg híre érkezik, hogy a veszély már elmúlt. Egy 300 főnyi tisztí csapat kiment oda és rendet teremtett. Tehát ránk ott már nincsen szükség.

Este 7 óra után lemegyünk a Bocskai téri¹⁷ laktanyába, mely most különleges kórháznak van berendezve. Lepakoljuk a felszerelésünket. Megadjuk a lakásaink címét. Megállapodunk, hogy holnap reggel 8 órakor fogunk találkozni a népgyűlésen. Ezek után távozhattunk.

1918. november 2–3-án mindig a laktanyában tartózkodunk, természetesen felváltogatva egymást úgy, hogy bármely pillanatban tudjuk teljesíteni feladatunkat. Híre jön, hogy a nemzeti tanács a királynak meghagyja a királyi koronát, s így IV. Károly most már csak Magyarország királya lesz. Tehát Ausztria, Csehország, Horvát-Szlavónia, Lengyelország tartományok megfosztották az uralkodói hatalomtól a császárt.

A hadügyminisztertől az előző rendelkezéseket megsemmisítő újabb intézkedés érkezik, melynek értelmében a tiszteknek újból viselniük kell a kardbojtjukat és sapkarozsájukat, minthogy megmarad a királysági államforma.

1918. november 4-én alakul meg toborzás útján a nemzetőrség, melynek tagjai napi 40 korona illetményt kapnak. Hogy ez milyen értéket jelent? Október elején, hazaérkezve a harctérről, az egyik főtéri illatszertárban egy ruhakefét vásároltam. De ekkor még tele voltam pénzzel. A kefe pedig gyönyörű, kifogástalan volt. Mi, a tisztek külön tisztí zászlóaljat képeztünk. Mi Bedő Ferivel a géppuskás-osztagnak vagyunk tagjai. Négy használható géppuskával rendelkezünk.

A román tisztek, illetőleg katonaság által megszállt Magyar utcai laktanyából áthurcolunk a Honvéd utcai laktanyánkba sok ruhát és egyéb értékes tárgyat. Este már egyik szakaszunk Tövisre utazik rendfenntartás céljából.

15 1987-ig Budai Nagy Antal. Ma Calea Dorobanților.

16 Ma Bulevardul 21 Decembrie 1989.

17 Ma Piața Avram Iancu.

1918. november 5-én délben szolgálatba jövök, vagyis őrt állok, finomabban kifejezve: ügyeletes vagyok a kaszárnyánkban. Az egyetemen szünetelnek a tanítások november 11-ig. A román katonák külön szervezkednek, és sokkal nagyobb eredménnyel, mint mi.

Délben nemcsak én, hanem egész létszámunk szolgálatba jön ide a laktanyába, s már este 9-kor páncélvonaton utazunk Csucsára, mert onnan zavargásokról érkezett hír.

A páncélvonatunk fegyverzete 1 ágyú és 3 géppuska. A géppuskák kezelőszemélyzete mind 82-es tisztekből áll, éspedig: Vass János főhadnagy, Bedő Ferenc hadnagy, Szász Ferenc zászlós és én, valamennyien tartalékosok.

Kb. este 11-kor érkezünk az egeresi állomásra, ahol tudtul adták, hogy a mögöttünk levő első faluban: Magyaránadason gyűjtogatnak. Erre mi visszamegyünk Nádasra, s a velünk együtt jött gyalogsági fedeztünk, akik szintén, valamennyien tisztek, bementek a faluba és összevissza pofozva a románokat, mert ezeknek most nagyon megjött a bátorságuk, helyreállították a rendet. Mi ez alatt a páncélvonatban várakoztunk. Innen kb. éjfélkor indultunk tovább és reggel $\frac{1}{2}$ 8-ra érkezünk Csucsára. Ekkorra már itt is rend van. Ugyanis az éjjel egy katonavonat bakái feltörték a vasúti raktárt, de innen már tovább utaztak. Utólag hallottuk, hogy ugyanezek a kolozsvári pályaudvaron is fosztogattak. Velünk egy időben indult egy páncélvonat Tövis felé is.

1918. november 6-án reggel Csucsán nagy örömmel fogadtak, s pompás reggelit adtak.

Innen de. 9-kor visszaindultunk Kolozsvárra. Zavargást sehol sem tapasztaltunk. Zsúfolt katonavonatok jönnek-mennek minden irányból. Du. $\frac{1}{2}$ 2-kor érkezünk Kolozsvárra, ahol jó ebédet kaptunk.

Eközben egy katonavonat érkezett be és a katonák nem vették komolyan a fegyverek beszolgáltatására kiadott parancsot. Mikor azonban láthatták a peronon felállított géppuskát, megszelídültek, s »Éljen a köztársaság!«-ot kiabálva nyújtották át a puskáikat.

Újabb szervezkedés van folyamatban. Nekünk, tanulmányszabadságosoknak megint jelentkezniük kell a Nemzeti Tanácsnál, amit teljesítettem is haladéktalanul. Géppuskás-osztagunk létszáma örvendetesen gyarapszik, mert már a tisztek létszáma 40, van 10 géppuskánk és 26 lovunk. Ma este Szászfenesre és Gyaluba ment ki egy-egy különítményünk, mert zavargásokról érkezett hír.

1918. november 7-én délelőtt 3 géppuskával, 3 autón kimentünk a Szászfenes közelében levő városi vízművekhez, mert azt állítólag 500 ember megtámadta. Ez azonban valótlannak bizonyult, mert nem találtunk semmi efféjét.

Este 7-órakor újból kimegyünk Bedő Ferencsel oda géppuskával, 8 fegyveres katona kíséretében, de oda már érkezett máshonnan 5 ember. Így csak mi ketten Bedő Ferivel maradtunk ott éjszakára. Reggelig nyugodtan aludhattunk az üzemvezető szobájában.

1918. november 8-án reggel autót kértünk a Nemzeti Tanácstól és a tartalék gumival rövid idő alatt helyreállított gumipukkanás miatt kevés késéssel beérkeztünk a laktanyába.

Megkaptuk ma a f. hó 2-től folyósított napi 20 Korona illetményünket, 80 K-t fejenként. Ezt ezután 5 naponként fogják fizetni. Így legalább valami hasznát is látjuk szolgálatainknak!

Az egyetemen rendesen folynak az előadások, mi azonban nem járunk ezekre. Távolmaradásunkat a legújabban kiadott katonai igazolványainkkal bizonyítjuk.

1918. november 10-én, vasárnap de. 11-órakor 2 géppuskával kiutazunk Gyaluba a főszolgabírói hivatalba hárman: Bedő Ferenc hadnagy, a 62. ezredbeli Benkő hadnagy és én. Szekéren mentünk, s $1/2$ 3-kor érkeztünk meg dr. Gaál Elemér főszolgabíróhoz. Nála találtuk a két szolgabírót is Kramer és Csiki urakat. Ebéd után a dohányzóban töltöttük az egész délutánt. Semmi zavargás sem történt. Főképpen azért kértek minket ide, mert a románok gyűléseket tartanak a környéken, s ha valamelyes zavargások adódnak elé valahol, biztonságosabban nézhetnek ezekkel szembe. Látszik a szolgabírókon, hogy nagyon félnek. A családjaikat már régebben beszállították Kolozsvárra. Itt, Gyaluban, rendben folyt le a gyűlés, s csendben szétoszlott.

1918. november 11-én néhány román asszony betört az egyik boltba és fosztogatott. Azonban a csendőrség hamarosan elfogta és jól elagyabugyalta [öket]. Találkoztam az itteni polgárőrség parancsnokával, Décsi hadnaggal és az erdész fiával, Kádár hadnaggal, aki a napokban jött haza a harcterről.

Dél előtt a főszolgabíró kívánságára felvittük az egyik gépfegyverünket a toronyba és egy rövid lövés-sorozatot adtunk a levegőbe, hogy érzékelhesse a nép az erőt. Délben parancsot kaptunk, hogy egyik géppuskánkat hagyjuk itt, a másikkal pedig délután vonuljunk be a laktanyába. Dr. Gaál Elemér főszolgabíró egy csinos fogatot bocsát rendelkezésünkre, s du. $1/2$ 5-re már vissza is érkeztünk.

Az a hír terjedt el, hogy Románia ultimátumot intézett hozzánk, követelve Erdély azonnali átadását. Nem tudom mi lesz ennek az eredménye, mert előbb-utóbb át kell adnunk.¹⁸

1918. november 12-én délben megint szolgálatba lépek, mint készülség, tehát tejes felszereléssel.

18 A Román Nemzeti Tanács 1918. november 9-én küldött „ultimátumot” a budapesti Magyar Nemzeti Tanácshoz, melyben bejelentették a románok elszakadási törekvéseit.

1918. november 13-án pedig szigorú készültségi szolgálatot kellett teljesítenem, s teljesítenünk, ami azt jelentette, hogy bent is kellett aludnunk a laktanyában. Nem feküdtünk le a szalmazsákkal ellátott ágyba, mert a falon nappal is észlelhetően mászkáltak a poloskák, mi pedig a harctéren csak a lassabban mozgó tetűkkel voltunk megszokva.

Kaptunk ma ruházati felszerelést, és pedig »ulánká«-t,¹⁹ azaz ülepig érő rövid bekecset, juhszörmével bélelve, cipőtalpat és szvettert. Kilátásba helyezték, hogy talán holnap fogunk kapni csizmának való anyagot is.

1918. november 14-én visszaérkezett hazulról, Tarcsafalváról Pálffy Sándor hadnagy. Mondja, hogy ott teljesen nyugalom uralkodik. Délután kezd nagyon havazni, s ez rövid megszakítással, egész este folytatódik. Délután meglátogatom Ilona nagynénémeket. Ferike unokaöcsém Homoródújfaluba utazott a nénjéékhez. Ugyancsak látogatást tettem Gizi néniéknél (Ürmösiné) is.

1918. november 15-én is szakadatlanul hull a hó, úgyannyira, hogy emiatt a járművek csak nagy nehézségekkel tudnak közlekedni.

1918. november 16-án még havaz egy keveset, estére azonban kitisztult az ég, s kezd fagyni a vizes hó.

1918. november 17-én teljesen megfagyott a vizes hó. Egész nap itthon vagyunk készültségben, mert attól tartunk, hogy a helybeli román karhatalom birtokába akarja venni teljesen a várost. Hogy ezt könnyebben megakadályozhassuk, különítményünk parancsnoka: Körmendy [István] százados úr az egyes géppuskákat a város különböző részeibe osztotta el. Mi ketten Bedő Ferivel azt a feladatot kaptuk, hogy a Kossuth²⁰ és Wesselényi²¹ utcák főtérre irányuló forgalmát akadályozzuk meg, amennyiben az események úgy hozzák magukkal. A géppuskánk jelenleg a lakásunkon van. Erre az óvintézkedésre azért volt szükség, nehogy egy hirtelen rajtaütéssel elvehessék a románok.

Ma jött ki a Székelyföldről, talán ő is Tarcsafalváról, Orbók Gyula theológus is, s mondja, hogy útközetben, talán Tövisen, találkozott Gyula öcsémrel, aki most utazott haza az olasz harctérről. E hír nagy örömet és lelki megkönnyebbülést jelent számomra, mert Gyula öcsémért sokat aggódtam ebben a zavaros világban.

Ma olvastuk a lapokban a »Magyar Köztársaság« kikiáltását, valamint október 31-nek és november 16-nak nemzeti ünneppé történt nyilvánítását.²²

1918. november 18-án még nagy hideg van.

1918. november 19-én délelőtt leszereltünk Pálffy Sándor, Bedő Feri és én.

19 Lovassági kabát, zubbony.

20 Ma Bulevardul 21 Decembrie 1989.

21 Ma Regele Ferdinand.

22 Az őszirózsás forradalmat követően 1918. november 16-án kiáltották ki a Magyar Népköztársaságot.

Találkoztam ma Gyulai Feri gimnáziumi, jeles tanuló osztálytársammal. Ő is teljesített katonai szolgálatot, de csak itthon, mert a diákkori megerőltetett labdarúgás tüdővérzést okozott, s emiatt csak könnyű szolgálatra alkalmazták.

Újságolja azt az elhatározását, hogy géplakatos lesz, nem tanul tovább. Csábít engem is, hogy tartsak vele, mert számunkra sem a jogi, sem a vasutas pályán nincs kecsegtető remény. Tudni kell, hogy én már diákkoromban a vasúti mérnöki, vagy jogi pálya felé vonzódtam. Ezzel zártam: »Hejh! Valahogy csak lesz!«

Este beszállítjuk a szombaton kihozott géppuskát a laktanyába. Tanulगतok, de nagyon nehezen megy a római jog. A lompendumban, azaz a kivonatos jegyzetbe még bele sem néztem.

1918. november 21-én újból szolgálatba lépek. Most a postahivatal védelmére kapunk beosztást. Már tegnap is géppuskával látták el a postahivatalt, s vele szemben is egyik emeletes ház emeleti ablakát, attól tartva, nehogy úgy járjunk, mint Gyulafehérváron és megszállják az egész várost a románok. Most a postahivatal főbejáratát kell szemmel tartanunk Bedő Ferivel. Egyikünk, felváltva, állandó éberséggel kell hogy figyelje az utca forgalmát. Nem nehéz szolgálat, mert időnként kényelmes fotelben szundikálhatunk.

1918. november 22-én délben telik le a szolgálat, azonban a felváltók csak este 6-órakor érkeznek meg. Addig a Wesselényi utcában sétálgatva várom a felváltókat. Meg is fáztam alaposan a nagy hidegben.

1918. november 24-én Ilona néniéknél ebédeltem, s ott is maradtam egész délután.

Mialatt délután távol vagyunk a lakásunktól, ami még mindig az unitárius theológia bentlakásában van, ellopták a gyönyörű sárga csizmát, Bedőnek pedig a nadrágját. Először kölcsönösen egymásra gyanakszunk, tréfára gondolva. De nemsokára meggyőződhattünk, hogy a még mindig ebben az épületben működő katonakórház állományából volt valaki a tettes. Természetesen nyomozásra nem is gondolhattunk. Este vendégeink érkeznek: Sófalvi Domokos és az öccse: Lajos. Tervbe vettük, hogy holnap hazautazunk.

1918. november 25-én reggel úti előkészület, csomagolás. Meglátogatott eközben Ferike unokaöcsém, aki már visszatért Újfaluból.

$\frac{1}{2}$ 11-órakor kimentünk hárman: Bedő Feri, Pálffy Sanyi és én a vasútállomásra, minthogy együtt utazunk haza. Sajnos, a vonatunk 8 órát késett, s csak este $\frac{1}{2}$ 8-kor indulhattunk. Jó, hogy hárman voltunk, mert kártyázgatással jól eltelt az idő.

1918. november 26-án $\frac{1}{2}$ 8-kor szállhattam ki a homoródkóhalmi állomáson, ahol tegnap dél óta várt reám Jóska öcsém. Nyomban befogta

a szürke »Ráró«-t, s útnak eredtünk. Útba ejtettük Székelyzsomboron Sanyi bátyámékat, ahol megreggeliztünk. Délután 2-órakor érkeztünk haza.

Itthon nagyszerűen telik az idő. Végre, 1915 Karácsonya óta először van újra együtt az egész család, a két szülő és a hét gyermek. Mariska húgom készül vissza Nagyszebenbe, a Szt.-Ferencrendiek zárdájába, tanulmányai továbbfolytatására, a tanári képzőn.

1918. november 29-én Oklándon és Újfaluban voltunk. Itt is, ott is lebeszélték Mariskát: ne menjen Zebebenbe ilyen zavaros időben, mert sohasem tudhatjuk, hol robban ki zavargás, forradalom. Így hát marad itthon tovább is. Gyula is készülődik elmenni, de valószínűleg ezzel még várni fog keddig. Mindkettőnk részére megszűnt a szigorú katonai fegyelem. Olyan félig katonák, félig civilek vagyunk. Azonban egyenruhában járunk. Hiszen civil ruhánk nincs is. Várjuk, hogy vajon mit hoz a holnap. Bizonytalankodunk, tétovázunk a jövőt illetőleg.

1918. december 1-én Péterfi Áron bácsiék nálunk vannak ebéden. Egész délután kártyáztatunk. Este pedig mi mentünk fel hozzájuk. Reggelre nagyon sok hó esett, de egész nap olvadt. Kellemesen telt el ez a vasárnap.

Itthon nagyon jól, nyugodtan érezzük magunkat. Mindemellett azonban töprengésre is jut időnk bőven, de ezeken könnyen túltesszük magunkat, mert fiatalok vagyunk. Nem sokat értünk a politikához.

1918. december 4-én Gyula elhatározta, hogy elutazik a hadkiegészítő-parancsnokságához. Az ágostonfalvi vasútállomásra igyekszünk, Édesanyánk a négy fiával. Ebédre érkeztünk meg Vargyasra, nagytatáékhoz. Éjjélkor indultunk az állomásra, Gyula, Jóska és én. Ágostonfalván lövöldözést hallunk, de nyugodtan beérkeztünk az állomásra. Lekéstük a vonatot, s így Gyula, valószínűleg tehervonattal fog utazni Segesvárig, ha ez sikerül, onnan pedig páncélvonaton. A terv nagyon szép, de hogyan valósulhat meg, ez kétséges.

1918. december 5-én reggel $\frac{1}{2}$ 7-ig várunk az állomáson, majd a sűrűn hulló hóban visszaindulunk. Felsőrákosról magunkkal hoztuk Kiss Jenőke unokaöcsénket, aki Székely Mózes bácsiéknál volt itt. Délután 2-kor indulunk haza Vargyasról. A »Hagymás«-ban nagy hó és nagy köd van, metsző hideg szél fú.

Oklándon Szakács Miklós újságolja, hogy már Lövétere is jött ma egy román járőr, de a lövéteiek harcban visszaverték őket. E hírre nagyon megrémültünk és igyekeztünk mielőbb hazaérni. Hála Istennek, azonban e hírből semmi sem bizonyult igaznak.

1918. december 6-án az a hír érkezett, hogy a románok már bevonultak Székelyudvarhelyre.²³ Ennélfogva holnap feltétlen el kell utaznom Kolozsvárra.

23 Erdély román megszállása november 12-én kezdődött. Ekkor jelennek meg a

1918. december 7-én reggel 8-órakor indultunk szekéren a homoród-kőhalmi vasútállomásra, ami bizony jó 30 km-re van ide. Jóska hajtotta a »Ráró«-t. Velünk jött Laci is, mert azt hallottuk, hogy a Romániából visszavonuló Mackensen-hadsereg²⁴ alakulatai lovakat, s más értékes tárgyakat adogatnak el potom pénzekért. Lovat szerettek volna venni. Évégből édesapánk megfelelőnek vélt pénzzel, nem nagy összeggel, látta el őket. Szép tiszta idő volt, s mint ilyenkor lenni szokott, meglehetősen hideg, ami nem árthatott, mert melegen voltunk felöltözve.

Délután 2-órakor érkezünk meg az állomásra, ahol nagyon sok átutazó német katona van, szinte állandóan. Úgy tájékoztatnak, hogy sem ma, sem holnap nem árvereznek lovakat. Jóska azonban ennek dacára is itt akar maradni holnapra, hátha mégis jön egy olyan katonavonat, amelyik ad majd el lovakat. Azonban Lacival lebeszéljük erről és este $\frac{1}{2}$ 6-kor hazaindulnak.

Naponta csak egy vonatpár közlekedik, egyik Brassó, a másik Kolozsvár felé. Ez utóbbi csak holnap reggel megy. Tehát itt kell töltenem az éjszakát.

Beszállásolom magamat a Bonfert vendéglőjének vendégszobájába, együtt egy német katonával, aki már civil öltözetben van, s aki velem együtt utazik tovább holnap reggel.

1918. december 8-án szállok fel reggel a fűtetlen vonatra. Héjjasfalván már láttunk román katonaságot, de nem bántottak. Pedig, amint mondják, Csíkban és az általuk megszállt többi területeken a 18–36 éves korosztályú férfiakat nem engedték a demarkációs vonalon túl utazni. A vonaton találkoztam Nedelka János hadnaggal és Fehér főhadnaggal.

Ők a hadkiegészítőnkhez utaznak leszerelés végett. Kíváncsi vagyok, vajon még mindig működik-e a hadkiegészítőnk? Őket zavartalanul engedték a románok, hogy jöjjenek.

Kolozsváron hemzsegnek a székelyek, tisztek s legénységi állományúak. A teológián alig kaphatok lakást. A szállodák zsúfoltságig telítettek. Péterfy Jenő főhadnaggal a kollégium tornatermében töltjük az éjszakát egy ágyon.

1918. december 9-én Kozma Béla IV éves papnövendék valahogyan helyet szorít nekem a hálószobájukban.

1918. december 10-én Benedek Lajos hadnagy mondja a színházban, hogy ma este a hadkiegészítőnk (káderünk) Zilahról ideérkezett, s a Fellegrárba van beosztva a »Székely Zászlóalj«-ba.²⁵

Román Királyság-beli előőrsök a Gyimesekben. A megszállás lassan haladt előre. November 26-án Csíkszeredába, december 2-án Marosvásárhelyre, december 6-án Székelyudvarhelyre vonultak be.

24 Mackensen vezértábornagy csapatairól van szó. A témával kapcsolatosan lásd részletesen: http://mtdaportal.extra.hu/books/barkoczy_klopsch_bela_mackensen.pdf

25 Erdély katonai védelmére szervezett székely különítmény. Kratochvil Károly ezredes, az erdélyi katonai kerület parancsnoka szervezte Kolozsvárt. Lásd

1918. december 11-én jelentkezni akarok a Székely Zászlóaljba, de 2 órai várakozás után sem tudtak felvenni, oly nagy a torlódás. Emiatt megharagudtam, s otthagytam. Különben is kellemetlen volna, hogy a Fellegvárba mindennap kimásszak.

1918. december 12-én visszamentem a régi géppuskás-századhoz, ahol kedvezően fogadnak. Délután már be is osztanak egy dísz-szakaszba, mert egy géppuskás főhadnagyúr, akit ugyan nem is ismertem, meghalt, s végtisztességet kell adnunk a ravatalánál. A búcsúszavak mellett sortüzeket is adtunk le. Éjszaka a postán teljesíték szolgálatot a Bedő Feri és a két Erdődi társaságában. Gyuláról és hazulról semmi hír, s már kezdek aggódni emiatt.

1918. december 20-án táviratot kaptam édesapámtól, hogy azonnal utazzak Zilahra, Gyulához, mert beteg. Nincsen pénzem az utazásra. Holnap pedig feltétlen be kell iratkoznom a kereskedelmi akadémián egy tízhónapos tanfolyamra, mert a beiratkozások határideje 23-án lejár.

Dést megszállták a románok. Tehát arrafelé körülményes az utazás. Tehát nem utaztam.

1918. december 21-én telefonálni akartam Zilahra, de nem sikerült. Ehelyett válaszos táviratot küldtem.

1918. december 22-én levelet kaptam Gyulától, melyben értesít, hogy 22-én vagy 23-án ideutazik, mert már annyira felgyógyult. Csak az utazás miatt aggódom, hogy átengedik-e a románok.

Pénteken, december 20-án lakást, bútorozott szobát béreltünk Bedő Ferivel, a Trefort-utca²⁶ 13. sz. bérpalota III. emelet, 11. sz. szobájában. Ez szemben van a klinikák kápolnájával. A szobánk ablaka a klinika halottas-kápolnájára, s a mögötte elterülő klinikai épületekre enged kitekintést. Szobánkból ajtó nyílik a kis mosdószobácskába, vízvezetékes kagylóval. Akárcsak a szobában, ebben is van egy kis, négyszögű, újszerű érckályha ajtóval alul és felül. Nagy gondot okoz a fűtés, mert egy mázsa vágott fa 26 Koronába kerül, s nincs is elég vékonyra hasogatva. Némelyik darab nem is fér a kályhába a kicsiny ajtókon át.

Nincsen feljegyezve naplómban a következő esemény, talán azért, hogy ha nemkívánatos kezekbe kerülne a naplóm, nyoma ne legyen. Ugyanis talán néhány nappal ezelőtt éjjeli szolgálatban voltam a laktanyában. A hajnali órákban arra lettünk figyelmesek, hogy a szemben lévő tüzérlaktanyában a raktárakat feltörték, s dacára annak, hogy a tüzérek ágyútűz alkalmazásának kilátásba helyezésével próbálták megakadályozni, mindinkább elhatalmasodott a fosztogatás, annak hangoztatásával, hogy ne kerülhessen a sok anyag az ellenség kezébe. Mi, tisztok roppant lealacso-

Gottfried Barna: A székely hadosztály, 1918–1919. In *Székelyföld*, 2007. február; <http://www.hargitakiado.ro/cikk.php?a=MTI5>

nyítónak tartottuk, hogy ebben részt vegyünk, de amikor egyes társaink megrakodva tértek vissza, magam is engedtem a csábításnak, s egy fél marhányi, sárga zsíros bőrrel tértem vissza. Eddig rendben volt a dolog. De bökkenőt képezett az, hogy hová raktározzam el a fél marhányi bőrt. Nagynénémhez a Rudolf útra²⁷ igen hosszú az út ahhoz, hogy zavartalan odajuthassak, a vállamon cipelve a gyanús csomagot, becsomagolatlan csomagot. Jobbnak találtam, ha Ilona néniékhez viszem, alig 5 percrenyire az Attila utca²⁸ 17. sz. alá. Odaérve Tóni bácsi nyitott kaput, elképedve, s talán nem is kis aggodalommal eleget tett a kérésemnek, s felvittem a bőrt a padlásra.

Szerencsére ebből nem keletkezett semmi más kellemetlenség, mint hogy hazautazásom alkalmával egy tekintélyes mennyiséget ruhám alatt jól rögzítve, derekam köré csavartam. Éjjel kb. 2 óra körül kellett indulnia vonatunknak. Ha jól emlékszem Bedó Ferenc s Pálffy Sándorral együtt már éjfél előtt kimentünk az állomásra. Tehát elég sokat kellett várunk. Amint járkáltam, egyszer csak odajön hozzám egy vagy két román civil alak, s hívnak, hogy menjek csak velük egy kicsit. Részemről tiltakozásnak nem lehet helye. Egy külön szobába vittek be. Feltűnt nekik a vastagságom, s kérdezték, hogy mit rejtegetek. Tagadnom sem lehetett. Szépen leszereltek, de nem csak a bőrt, hanem néhány dobozka Cigarillos szivart és dohányt is. Nem volt mit tennem, mert a bőrhöz csakis szabálytalan úton juthattam. Jól tudták ők, hogy miként. Izgatottan vártam a további folytatást, rettegve a következményektől. De szerencsémre, szabadon engedtek, minden papírformai eljárás nélkül. Még azt sem kérdezték meg, hogy van-e még valahol elrejtve. A többi, akkor nagy értéket jelentő bőrből, tudtam ajándékozni Tóni bácsiéknak, a többit hazavittem más alkalommal, óvatosabban, szüleimhez.

Másik eset: valamelyik nap az esti órákban, talán inkább kora, de sötét du. nagy készülődés van a laktanyában, mert az itteni különítmények átcsoportosulnak Zilahra. Már csak ketten maradtunk az őrszobában Bedó Ferivel. Azon tanakodtunk, hogy menjünk-e mi is, vagy ne?

Végül is meggyőztem Ferit, hogy menetelünknek nem sok értelme lehet ilyen fegyelmezetlen bandával, mint a főtéren is gyakran levegőbe lövöldöző gyalogsággal. Fegyelem nélkül semmit se ér az egész. Egyetértett ezzel, s a későbbi események engem igazoltak, azaz minket. A havi lakbérünk 100 korona, fűtés nélkül.

1918. december 23-án új lakásunkban jól kipihentük magunkat. Kissé ugyan hideg van benne reggel, mert fával takarékoskodnunk kell. Különben is nappal keveset fogunk itthon tartózkodni, tehát csak este fűtünk be.

27 Ma Decebal.

28 Ma Andrei Mureșanu.

1889. december 24-én kedden, karácsony szombatján későn keltünk fel. Mikor kimentünk az utcára, szokatlanul zsbongó járást-kelest éreztünk. A főtéren óriási tömeg zsbong. Természetesen románok, amit biztosan igazol az, hogy fel vannak kokárdázva piros-sárga-kék román nemzeti színű szalagokkal, s rengeteg nemzeti zászló lengedez a tömeg felett. Várják a román csapatok bevonulását. A magyar nemzetiségűeknek csak a főteret körülövező járdán szabad állniuk.

Kb. 10 órakor érkeznek meg az első csapatok, akiket hatalmas üdvölgással fogad a tömeg, s úgy tűnik mintha zenekar segített volna a mámoros öröm kiteljesítésében.

A katonák ruházata nagyon szegényes, ahány annyiféle egyenruhában, sokuk bocskorban és rettenetes elnyűttség, fáradtság tükröződik arcukról, s egész magatartásukból. Ez inkább dicséretükre legyen mondva, mert mint hódítók, megtehették volna, hogy raboljanak maguknak megfelelő ruházatot, élelmiszert. Ebből kitűnik, hogy megfelelően fegyelmeztettek, ez pedig a tisztjeik műveltségi színvonalát, emberbaráti lelkületét igazolja. Ha nem volt bakancs, helyettesítették bocskorral. A fenséges célt nem az képezte, hogy díszes egyenruhában mutatkozzanak be, hanem a régi román álom: az összes románok egyesítése. Ez lebegett a szemeik előtt. A karácsonyestét Ilona néniéknél töltöttem. Teljesen zavartalanul tudtam lakásunkra hazaérkezni.

1918. december 25-én, szerdán, karácsony első napja. Nem is próbálom érzékeltetni, milyen lehangoló érzések dúltak bennem, s bennünk, a politikai viszonyok ilyen betetőződése következtében.

Az utcán zavartalanul szabad járni. Katonák, járőrök vigyáznak a rendre. Ha nem viselkedünk kihívóan, egyáltalában nem bántanak. Este csak 11.30 órakor van a záróra, az addigi 9 órával szemben. A színházak, mozik zavartalanul működnek, természetesen megfelelő cenzúrázással. Az újságok is megjelennek folyamatosan. A postát cenzúra alá vetették. Statáriumot hirdettek ki. A fegyvereket, kincstári tárgyakat, anyagokat be kell szolgáltatni.

Ebédre Ilona néniékhez megyek. Gyula öcsémet várom, várom, de valószerűleg még nem tud jönni.

1918. december 26-án nem történt semmilyen említésre méltó.

1918. december 27-én megkaptam egy hónapra szóló leszerelési illetményemet, 640 Koronát, mintegy végkielégítésképpen. Ezzel tehát befejeződött 1915. július 15-től 1918. november 19-ig teljesített katonai szolgálatom, ami kerekén 40 hónapot jelent, azaz 3 és $\frac{1}{2}$ évet. Ebből a harctéren teljesített idő 1916. július 8-tól 1918. szeptember 23-ig 26 és $\frac{1}{2}$ hónap. Ez év október 16-án átléptem a 23-ik életévbe.”